

АРХІТЕКТУРА БАЛКОНІВ ІСТОРИЧНИХ БАГАТОКВАРТИРНИХ БУДИНКІВ ЛЬВОВА

Розглянуті особливості архітектури балконів історичних багатоквартирних будинків Львова. Матеріали дослідження ґрунтуються на натурних обстеженнях 250 будинків та аналізі їх архівних креслень. На основі проведених досліджень було розроблено класифікацію балконів багатоквартирних будинків. Результати дослідження спрямовані на використання досвіду вирішення балконів у проектуванні сучасних будівель.

Ключові слова: балкони, історична забудова, багатоквартирні будинки Львова.

Постановка проблеми. Особлива архітектурно-просторова виразність і важливе функціональне значення роблять балкон важливим елементом квартири, фасаду будинку та ансамблю вулиці [2]. Історична архітектурна спадщина Львова відображає величезний досвід проектування балконів різних періодів. У роботі розглядаються вирішення балконів, які мають вагоме значення для архітектури сучасності.

Сучасна архітектура повинна вирішувати завдання не тільки архітектурно-планувального характеру, але й естетичні проблеми. Розміщення балконів створює певний ритм побудови фасаду, формує його композицію. Архітектор вирішує питання формування як внутрішнього простору будинку так і житлового середовища. Балкон – це незамінний елемент для створення неповторних творінь сучасної архітектури та надання будівлям характерних національних рис.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою дослідження архітектури балконів історичних багатоквартирних будинків Львова були роботи С. Лінди [1], Р. Цілатковської [4], М. Енгель [3], Ю. Бірюльова [1], Л. Онищенко-Штець [4] присвячені формі, стилістиці балконів та їх огорожень. Були проаналізовані роботи типологічного характеру, в яких розглядаються загальні питання архітектури балконів [2].

Цілі статті. Визначити особливості архітектури балконів багатоквартирних будинків Львова, збудованих у кінці ХІІІ – у середині ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Балкон мав значну роль у формуванні образу будівлі. Він застосовувався як окремий елемент фасаду, а також як ціла система з декількох елементів. Вагому роль балкону в побудові композиції фасаду, вулиці, площі можна пояснити художньою виразністю цього елемента. Аналізуючи архітектурно-просторові композиції фасадів 250 будинків Львова,

збудованих у різні історичні періоди, хотілося б зупинитися на декількох найбільш характерних їх вирішеннях.

Класифікація балконів за естетично-композиційним вирішенням: 1) один балкон, розташований на площині стіни; 2) група балконів, як ціла система, яка формує архітектурно-просторову композицію фасаду будинку; 3) балкони, які формують горизонтальні членування в архітектурно-просторовій композиції: а) система з окремих балконів; б) безперервні балкони; 4) система балконів, які формують вертикальну композицію на фасаді; 5) балкони, які входять в композицію порталу; 6) балкони, які впливають на формування архітектурного ансамблю; 7) балкон, який розташований над еркером; 8) балкони, з'єднані з лоджіями; 9) декоративні балкони [2].

У Львові часто у вирішенні фасадів використовували лише один балкон, розміщений на рівні другого або третього поверхів переважно на центральній осі фасаду. Архітектори часто розташовували балкони на фасаді групами, щоб виділити певну частину композиції. За допомогою балконів також створювали горизонтальне членування фасаду. Нерідко балкон використовували як завершальний елемент еркера (рис. 1). Це характерне для випадків, коли еркер проходив не через усі поверхи будівлі, а також для «маленького» еркера, який влаштовували лише на одному з поверхів (рис. 1а, в). У Львові можна часто побачити поєднання еркеру з балконом над ним із бічними балконами в один архітектурний елемент. За допомогою цього способу архітектори збільшували виразність еркера (рис. 1в).

Рис. 1. Балкони, які розташовані над еркерами: а) вул. Рилєєва, 9;
б) вул. Японська, 18; в) вул. Дорошенка, 11.

У багатоквартирних будинках Львова значна увага приділялась елементам будинку і квартири. Для підвищення комфорту квартир застосовувалися

балкони, які забезпечували не лише побутовий комфорт, але й також відігравали важливу роль у формуванні архітектурного образу житлової забудови. Виступ балкону міг бути дуже різноманітним, найчастіше він становив від 1 до 1,5 м. Найчастіше зодчі Львова проектували балкони прямокутної форми. У період історизму та сецесії зустрічаються балкони різної конфігурації: ускладненої прямокутної форми, півкруглі, півовал тощо. Починаючи з 20-х рр. ХХ ст. архітектори знову надавали перевагу прямокутній формі балкону.[1, 3, 4]

Балкони за функціональним призначенням і використанням можна поділити на дві основні групи: розташовані біля житлових кімнат, а також господарські – біля кухонь. Балкони біля житлових приміщень передбачалися спочатку лише для квартир підвищеного комфорту. Для будинків епохи Ренесансу характерним є те, що балкони були фактично відсутні. Лише починаючи від барокового періоду, балкон використовувався як структурний елемент житлового фасаду. Балкони господарського призначення біля кухонь з'явилися лише на початку ХХ ст. Це було пов'язано із заміною галерейної структури архітектурно-планувальної структури на галерейно-секційну та секційну.

Балкони також можна класифікувати за конструктивним рішенням: 1) балкони на кронштейнах; 2) балкони на кошиках; 3) балкони на виступі або карнизі стіни; 4) балкони над порталом (на підтримуючих частинах у вигляді колон, пілястр тощо); 5) балкони на плиті, яка затиснута в стіну (без підтримуючої частини, елементів) [2].

Найбільш поширеним типом балкону, який використовувався в архітектурі історичних багатоквартирних будинків Львова, є балкон на кронштейнах. Це можна пояснити особливістю конструкції балконів: опорою для плити, яка виступала з площини стіни, ставали кронштейни. Використовувались дуже різноманітні конструктивні вирішення балконів на кронштейнах. На рис.2 показані основні конструктивні схеми: від найпростішого класичного рішення балкона на двох кронштейнах до складніших рішень. Балкони на кронштейнах найчастіше вирішувалися за схемою рис.2 а. Пізніше ця схема ускладнювалась: в середній частині балкона з'явився додатковий кронштейн, який мав вигляд замкового каменю або скульптурної прикраси. Влаштування важких кутових тумб в огорожі іноді викликало появу спарених кронштейнів (рис. 2 б, в).

Архітектурне рішення балкону на кронштейнах мало безпосередній взаємозв'язок з будівельним матеріалом огорожі, плити та кронштейнів. Від цього залежало архітектурно-конструктивне вираження балконів. З них основні: а) кам'яні балкони; б) плита і кронштейни бетонні, огороження металеве, в) огорожу і кронштейни металеві, плита – бетонна по металевих профілях, залізобетонна, г) балкони цілком металеві.

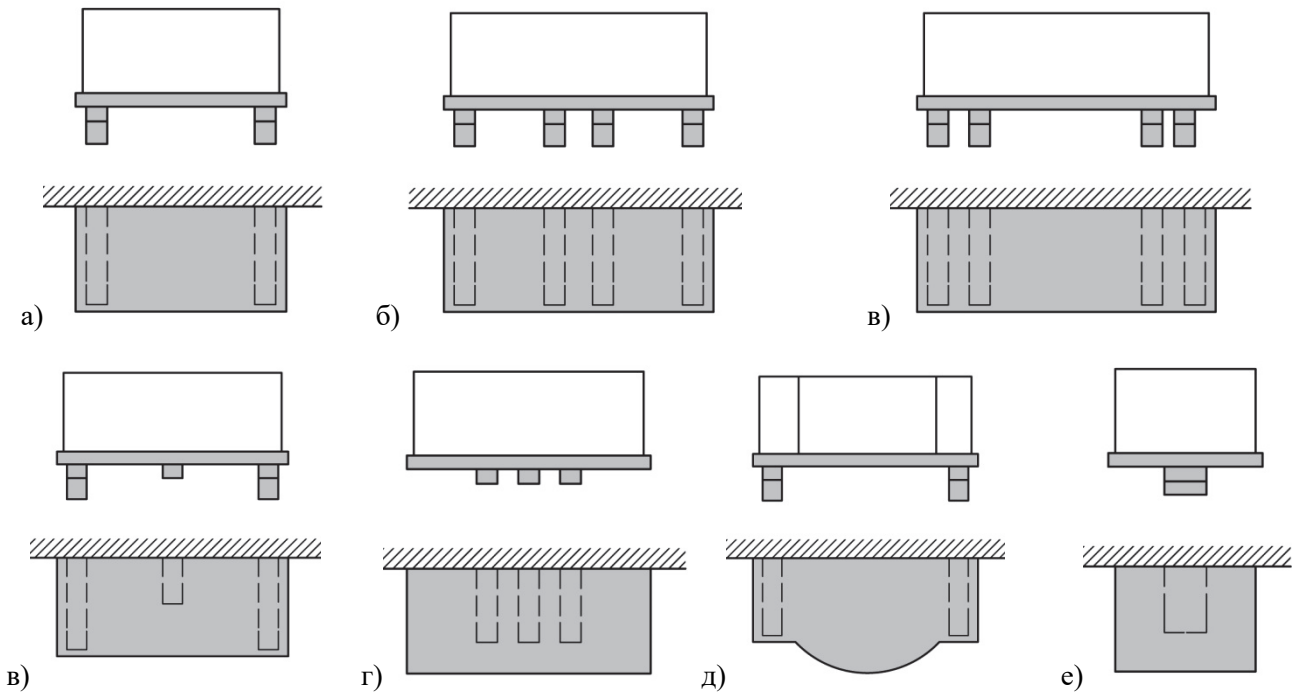

Рис. 2. Схеми архітектурно-конструктивного вирішення балконів на кронштейнах.

Кронштейни періоду бароко були кам'яними різноманітними за формами, прикрашені різьбою. З часом конструкції кронштейнів поступово полегшували. В добу історизму з появою прибуткових будинків балкони стали поширеним архітектурним елементом. У цей час консолі вже не виконували несучої функції: зникли кам'яні кронштейни, балкони опиралися на залізні балки, декоративні консолі формувала дротяна конструкція, тинькована з ліпним орнаментом. Нові конструкції балконів, що з'явилися в зв'язку з широким застосуванням в будівництві металу і бетону, не дістали відображення у архітектурних рішеннях. Ці нові конструкції оздоблювалися ліпними деталями, які відтворювали форми та мотиви попередніх архітектурних епох. Необхідно також відзначити велике поширення у цей період чавунних литих консолей, а також суцільних металевих балконів. У період сецесії балкони на головних фасадах переважно були залізобетонними по залізобетонних консолях або опираються на залізні балки, тому кронштейни були лише декоративним елементом. В цей період часто використовували художній метал для імітації кронштейнів. Кронштейни зазвичай мали вигляд похилих металевих прутів, які впиралися одним кінцем у стіну, а іншим у край плити балкона, або у вигляді металевої зігнутої спіралі. У ХІХ – на початку ХХ ст. влаштовувалися збірні чавунні балкони, у яких всі їх частини (плита, огороження і кронштейни) відливалися з чавуну.[1, 3, 4] Балкони флігельних частин зазвичай були монолітними залізобетонними на металевих та бетонних консолях, зі сторони підвір'я – на металевих консолях залізобетонні або дерев'яні балки з дерев'яною підшивкою.

Огородження балконів у епоху бароко та класицизму зазвичай були металевими кованими, рідше – з баясинами, виготовленими з каменю. У Львові використовували різні художні композиції металевих балконних перил (чергування простих вертикальних і горизонтальних смуг з вписаними кругами, діагоналями, меандрами тощо). В історизмі балконні перила формуються з лінійно-флористичних модулів. Орнамент декоративних елементів сецесійного балкону визначає загальний стиль будинку (складні орнаментні форми, з флористичними чи геометричними мотивами). Огорожа була виготовляла з металу або цегли. [1, 3, 4] Огородження балконів з боку дворових та флігельних фасадів було із сталевих зварних профілів (стрічка, чотиригранник).

Балкони на кошиках зустрічаються рідко: лише на фасадах багатоквартирних будинків Львова, збудованих в ХІХ і початку ХХ ст. (рис.4а).

Рішення балкона на виступі або карнизі стіни розвивалося разом з балконом над порталом. Цей тип балкона вирішувався у поєднанні з бетонною балюстрадою або металевими огороженням геометричної чи ажурної форми. Балкон з металевою огорожею вирішувався без плити: огорожу монтували безпосередньо на виступ або карниз стіни.

Рис. 3. Балкони, які розташовані над входом або брамою будинку: а) вул. Куліша, 7; б) вул. Котляревського, 19; в) вул. Саксаганського, 5.

Можна виділити декілька основних вирішень балкона над порталом: а) балкон, розташований безпосередньо над порталом (рис. 3а); б) балкон, який опирається на пристінок порталу; в) балкон, який опирається на пілястри порталу; г) балкон, який опирається на окремо розташовані підпори – колони (рис. 3б, в) [2]. Ці балкони влаштували з і без кронштейнів. Балкони над порталом найчастіше можна зустріти у вирішенні фасадів будинків, збудованих у період з 1900-1914 рр.

Балкони на плиті, які вмонтовані в стіну без підтримуючої частини, почали з'являтися на початку ХХ ст. (рис. 4б). Їх поява пов'язана із використанням залізобетону під час влаштування балконів. Що правда, нові конструкції спочатку не набули нової архітектурної виразності. Все було зведено до наслідування форм попередніх архітектурних епох. У період конструктивізму-функціоналізму балкони без підтримуючої частини на плиті, затиснутій в стіну, були найпоширенішим типом. У цей період форма та огорожа балкону набули вишуканої простоти. Характерна форма балкону цього часу – прямокутна плита. Часто вони виконувалися з глухою бетонною огорожею, що не зовсім відповідало їх функціональному призначенню, і не сприяло об'єднанню внутрішнього і зовнішнього простору. Також глухе огороження не відповідало легкості конструкції балкона. Металеві огорожі, які зустрічаються в балконах цього часу, найчастіше були у вигляді палубної решітки з горизонтальними прутами. Часто це рішення комбінувалося з глухим бетонним огороженням.

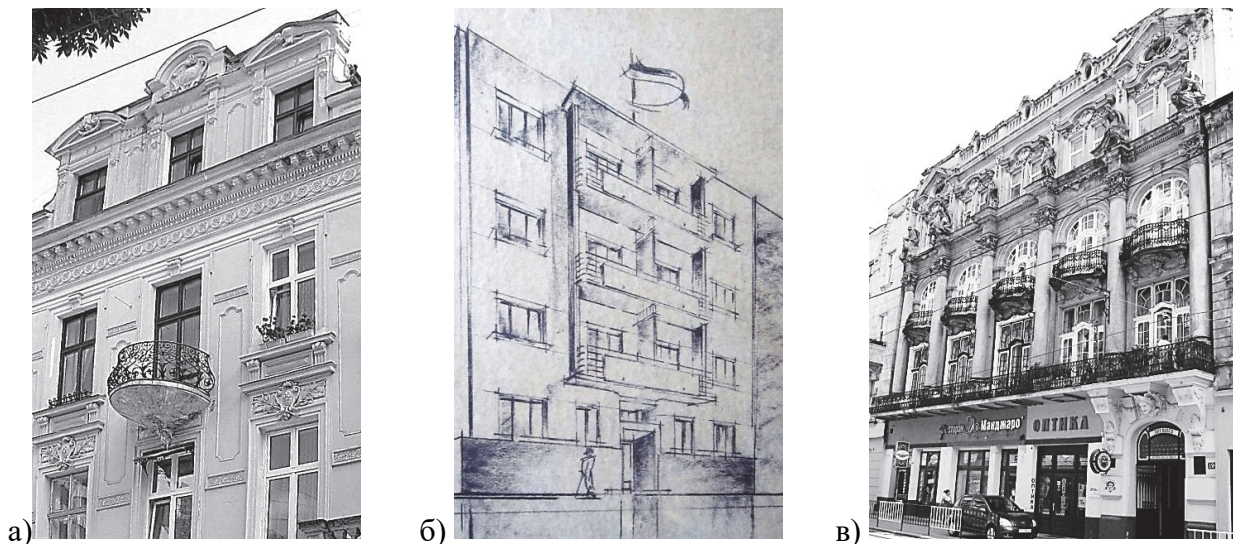

Рис. 4. Приклади вирішення балконів: а) вул. Рилєєва, 7;
б) вул. Сахарова, 14 (ДАЛО Ф.2, Оп.1, Сп.1530); в) вул. Дорошенка, 19.

Існує три варіанти защемлення плити балкона: 1) плита затиснута однією стороною в стіну; 2) при вхідному куті влаштовувались балкони з защемленням плити з двох боків; 3) якщо був влаштований пристінок, то плита затискалася з трьох сторін, балкон немов би переходив у лоджію [2].

Окремо можна виділити категорію кутових і безперервних (довгих) балконів, які характеризуються індивідуальним підходом у композиційному та конструктивному вирішенні (рис. 4в). Безперервні та кутові балкони були вирішені будь-яким із зазначених вище способів. Безперервні балкони найчастіше розташовували на кронштейнах або консольно.

Висновок. У результаті аналізу, обстежених історичних багатоквартирних будинків Львова, були визначені архітектурні особливості їх балконів:

розміщення балкону у структурі фасаду визначає його естетично-композиційне сприйняття; для кожного історичного періоду визначені особливості формоутворення, конструктивного та естетичного вирішення балконів (матеріал, структурні елементи огороження тощо).

Література

1. Архитектура Львова: Час і стилі XIII – XXI ст. / За ред. Ю. Бірюльова. – Львів: Центр Європи, 2008. – 353 с.
2. Архитектура и конструкция балконов / З.С. Чернышева, М.С. Туполев, Ю.С. Рубинштейн; Под руководством проф. А.В. Кузнецова; Всесоюзная академия архитектуры, Кабинет строительной техники. – Москва: Издательство Всесоюзной академии архитектуры, 1938. – 204 с., ил.
3. Довідник облаштування міста. Правила поведінки в історичному середовищі / [М. Енгель [та ін.]. – Львів: Львівська міська рада, 2011. – 74 с.
4. Cielatkowska R. Detal architektury mieszkaniowej Lwowa XIX i XX wieku / Romana Cielatkowska, Lilia Onyszczenko-Szwec. – Gdańsk: Wydział Architektury Politechniki Gdańskiej, 2006. – s. 440.

Аннотация

В статье рассмотрены особенности архитектуры балконов исторических многоквартирных домов Львова. Изложенные материалы основаны на исследованиях 250 домов и анализе их архивных чертежей. На основе проведенных исследований была разработана классификация балконов многоквартирных домов. Результаты исследования направлены на использование опыта решения балконов в проектировании современных зданий.

Ключевые слова: балконы, историческая застройка, многоквартирные дома Львова.

Annotation

The paper describes the features architecture historical balconies of apartment buildings of Lviv. The material research based on field surveys, 250 homes and analysis of archival drawings. The classification balconies of apartment buildings were on the basis of research. Results of the study focused on the use of experience solving balconies in the design of modern buildings.

Keywords: balconies, historic development, apartment buildings of Lviv.